

literatura
JAN BRUGUERAS

Afers, Publicacions de la Universitat de València i la Institució Alfons el Magnànim, han publicat conjuntament la traducció al català d'«El pensament nacional a Europa. Una història cultural», de Joep Leerssen. L'autor hi fa una aproximació al fet nacional des d'una perspectiva cultural, fixant l'atenció en l'evolució dels estereotips aplicats a col·lectius i la seva funció a l'hora de generar identitats.

La nostra mirada i la dels altres

El pensament nacional a Europa. Una història cultural

JOEP LEERSSEN

Traducció de Conxa Miñana i Josep Aguado
Editorial Afers, Publicacions
de la Universitat de València
i Institució Alfons el Magnànim
Catarroja - València, 2019
490 pàgines

L'aparició el 1984 de *Crítica de la nació pura* de Joan F. Mira suposà, als Països Catalans, una mirada totalment nova sobre la teoria de la nació i el nacionalisme. Mira s'aproximava a aquest fenomen amb l'utilatge de l'antropologia social, de manera que desgranava els diferents processos que s'havien donat en la construcció de les nacions contemporànies i com s'havien vehiculat a través de símbols, sentiments de pertinença, cultures, llengües i fronteres que, en definitiva, funcionaven com a elements de distinció entre un "nosaltres" que integraven i els "altres" que en quedaven fora.

Trenta-cinc anys després de la publicació de l'assaig de Mira, el nou títol de la col·lecció "El món de les nacions" — editada conjuntament per Afers i Publicacions de la Universitat de València—, *El pensament nacional a Europa. Una història cultural*, de Joep Leerssen, hi té molta relació. Partint d'una perspectiva similar a la de Mira a l'hora de concebre la identitat nacional com un constructe cultural après —i, per tant, ensenyat i induït—, l'acadèmic neerlandès aposta en aquest llibre per analitzar la formació i l'evolució dels etnotipus a Europa.

És a dir, Leerssen mostra com allò que és realment important a l'hora de conferir identitat a un col·lectiu i de delimitar-lo és la consciència dels seus membres de tenir un element propi —o un conjunt d'elements— que la resta, els que en queden fora, no comparteixen. D'aquí se'n deriva la imatge pròpia com a grup i també, per oposició, la de la resta de col·lectius. Aquests estereotips aplicats als caràcters col·lectius van acabar donant lloc a l'acceptació general que existien psicologies nacionals. *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives, i la grapejada dicotomia entre seny i rauxa n'és un exemple clar. I la seva instrumentalització en la política de masses a partir del segle XIX és el que Leerssen aposta per anomenar nacionalisme.

Leerssen, doncs, estudia i compara l'evolució d'aquests etnotipus al mateix temps que els vincula a les diferents concepcions de nació que s'anaren formulant a Europa. Això no significa, tanmateix, que els etnotipus culturals no existissin des de molt abans de la formació dels Estats nació i de l'eclosió dels nacionalismes contemporanis. De fet, en tant que l'ésser humà es pensa col·lectivament, han existit sempre. La

teatre

Toni Gomila és l'autor de 'Rostoll cremat', obra dirigida pel director Oriol Broggi

televisió

Tercera temporada de 'The Crown' del creador Peter Morgan a la Plataforma Netflix

literatura

Gemma Pasqual fa un salt a la literatura per a adults amb el nou llibre 'Viure perillosament'

identificació parteix de la comparació, i aquesta darrera és sempre esbiaixada.

Per això el llibre recula fins al segle XIII i interpreta en aquesta clau contraposicions com ara salvatge-urbanitat a l'hora de pensar-se col·lectivament en aquella cronologia; o analitza les relectures que a partir del segle XV es van fer de *Germania*, de Tàcit, en oposar el fet germànic a la llatinitat i una societat primigènia i autèntica a una de degenerada i decadent. D'aquesta manera, els germànics del segle I que van derrotar les legions romanes al bosc de Teutoburg podien ser vistos com un grup constituït de manera "natural" que estava organitzat de manera primitiva però seguint uns criteris meritocràtics. D'aquí se'n podia desprendre que la seva era una organització "protodemocràtica", mentre que la romana era elaborada però, en definitiva, artificial i autoritària. Tàcit, doncs, podia ser font d'autoritat per a oposar-se a la tirania —ja fos endògena, com la Monarquia i els estaments privilegiats a la França de la revolució; o exògena, com la Monarquia Hispànica als Països Baixos revoltats a partir de 1566— i, al mateix temps, per reclamar la recuperació dels caràcters primigenis i naturals dels pobles subjugats.

De fet, tal com ens mostra Leerssen, durant el segle XVIII tant la Il·lustració continental com l'empirisme britànic acceptaven acriticament les classificacions caracterològiques vigents amb anterioritat i, fins i tot, i les aprofundiren. És interessant perquè aquests estereotips —vinculats al clima, la raça, la cultura, la llengua, etc.— quedaren totalment lligats a les teories de la nació que anaven aplicant-se des de finals del segle XVIII. Leerssen ofereix una síntesi acurada de les diferents concepcions que s'anaven desenvolupant: des de la francesa, basada en el contracte social, és a dir, en la creença d'un sobirania ascendent de l'individu a la nació, i de la nació als seus dirigents, i que tenia Rousseau com a origen i Renan com a consolidador; fins a l'alemanya, centrada en la noció de comunitat cul-

Joep Leerssen

JOS UIJEE

tural, amb Herder i la llengua com a fet diferencial, i amb Fichte i Schlegel com a definidors de la nació com una comunitat moral transgeneracional relligada per un esperit, una manera de ser al món, immutable al llarg dels segles.

Tot i així, Leerssen fuig de manera intel·ligent de l'aplicació estricta de la dicotomia entre nació cívica —entesa com a positiva i sana per ser el resultat de la voluntat dels seus integrants— i nació ètnica —amb un determinisme cultural i una connotació totalment negativa després de tots els desastres nacionalistes del segle XX europeu—, i ens mostra com, al cap i a la fi, tots els Estats europeus —potser només amb l'excepció de Suïssa— han fet tot el possible per esdevenir una nació culturalment homogènia per tal d'enfortir una identitat comuna, és a

dir, un etnotipus propi, una autoimatge compartida. França, precisament, que es presenta com a model de nació cívica, n'és un cas paradigmàtic. I no només per l'anorreament de qualsevol llengua que no fos el francès, sinó també pel fet que ja en el període de la Revolució francesa es proclamava "una i indivisible", deixant aparcat el fonament primer del contracte social rousseauinià.

El pensament nacional a Europa, de Joep Leerssen, igual que altres llibres d'aquesta col·lecció com *Nacionalisme banal* de Michael Billig o *Comunitats imaginades* de Benedict Anderson, és, doncs, un llibre bàsic, que dona eines teòriques i ofereix una bona síntesi històrica, a qualsevol persona que vulgui encarar de manera seriosa la construcció cultural de les nacions europees.